

УДК 338

**Михайленко О.В.***кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри обліку й аудиту  
Національного університету харчових технологій***Скоморохова С.Ю.***асистент кафедри обліку й аудиту  
Національного університету харчових технологій*

## **ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА**

### **INTERDEPENDENCE RECEIVABLES AND FINANCIAL CONDITION OF THE COMPANY**

#### **АНОТАЦІЯ**

У роботі розглянуто основні напрями та фактори впливу дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємств з урахуванням особливостей фінансово-статистичної звітності. Визначено функції управління дебіторською заборгованістю з метою створення ефективної системи контролю за її рухом та своєчасною інкасацією.

**Ключові слова:** дебіторська заборгованість, фінансовий стан, підприємство, інкасація.

#### **АННОТАЦИЯ**

В работе рассмотрены основные направления и факторы влияния дебиторской задолженности на финансовое состояние предприятий с учетом особенностей финансово-статистической отчетности. Определены функции управления дебиторской задолженностью с целью создания эффективной системы контроля за ее движением и своевременной инкассацией.

**Ключевые слова:** дебиторская задолженность, финансовое состояние, предприятие, инкассация.

#### **ANNOTATION**

This paper describes the main trends and factors impact receivables to financial situation to the specific financial and statistical reporting. Defined function accounts receivable management to create an effective system to monitor the movement and its timely collection.

**Keywords:** accounts receivable, financial condition, business, collection.

**Постановка проблеми.** В умовах розвитку ринкових відносин в Україні важливого значення набуває аналіз фінансового стану суб'єктів господарювання. Це пов'язано з тим, що підприємства набувають самостійності та несуть повну відповідальність за результати своєї виробничо-господарчої діяльності перед власниками, робітниками, банком та кредиторами. Також ринкові умови вимагають від підприємств збільшення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції та послуг на основі втілення досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання та керування підприємством, активізації підприємства та інше. Основним джерелом інформації про фінансовий стан суб'єктів господарювання є фінансова звітність, яка ґрунтується на узагальнених даних фінансового обліку.

Традиційний підхід до обліку та аналізу формування доходів підприємства передбачає фіксування на бухгалтерських рахунках реаль-

них грошових надходжень та валових доходів відвантаженої продукції, товарів, робіт, послуг із врахуванням витрат на виготовлення, реалізацію товарів, робіт чи надання послуг. Однак в практиці роботи підприємств основним є не фіксація того, що сталося, а перш за все передбачення фінансової ситуації, яка може статися в найближчий період, особливо, якщо вона негативно вплине на фінансовий стан підприємства. А тому дебіторській заборгованості як одному із основних майбутніх джерел поповнення грошових коштів підприємства має приділятися досить серйозна увага.

Актуальність дослідження полягає в тому, що дебіторська заборгованість як показник є не лише індикатором, що визначає рівень заборгованості, а й економічним явищем, що впливає на діяльність підприємства в цілому. Однак аналізу й оцінці дебіторської заборгованості не приділяється належна увага, що призводить до негативних наслідків – прискореного зростання заборгованості перед підприємством, не повернення боргів, втрачання власних коштів. Саме ефективна організація розрахунків повинна активно сприяти зміцненню договірної дисципліни; підвищенню контролю за погашенням дебіторської заборгованості; прискоренню обороту оборотних коштів; зменшенню видатків обігу; ефективному використанню тимчасово вільних коштів.

Теоретична і методологічна основа – економічна теорія дебіторської заборгованості, законодавчі та нормативні акти, що регламентують платіжно-розрахункові відносини суб'єктів господарювання, методичний та інструктивний матеріали з бухгалтерського обліку, звітності та аналізу, праці вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців із теорії і практики бухгалтерського обліку і аналізу дебіторської заборгованості в умовах антикризового регулювання фінансово-господарського стану, статистичні дані. У процесі дослідження ми використовували:

- комплексний підхід – у процесі оцінювання якості бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами, для розробки методики розрахунку резерву сумнівних боргів і методичного

підходу щодо оцінювання стану дебіторської заборгованості;

- методи теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття змісту та суті дебіторської заборгованості як економічної категорії;

- методи статистичного та графічного аналізу – для вивчення, угруповання і наочного зображення емпіричних даних, елімінування впливу випадкових факторів при аналізі дебіторської заборгованості;

- методи формалізації і математичного моделювання – для розробки концептуальних основ форми бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами з метою оптимізації, для аналізу стану дебіторської заборгованості;

- системний підхід – для розробки методичного підходу до класифікації дебіторської заборгованості, основних напрямків розвитку обліку та аналізу дебіторської заборгованості.

**Аналіз основних досліджень і публікацій.** Проблеми аналізу дебіторської заборгованості знайшли висвітлення у працях таких українських науковців, як Н.О. Ковальчук, О.Г. Лищенко, Г. Нашкерська, Я.В. Сливка, В.Ю. Шип, О.В. Топоркова та інші. Проте низка питань досі залишаються недостатньо вивченими, що зумовило актуальність даного дослідження.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Проте низка питань вимагають подальшого дослідження. Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів аналізу дебіторської заборгованості та розробка можливих пропозицій стосовно удосконалення стану заборгованості.

**Виклад основного матеріалу.** Щоб забезпечити діяльність підприємства в сучасних умовах, керівничому персоналу необхідно перш за все вміти реально оцінювати фінансовий стан як свого підприємства так і конкурентів. Фінансовий стан – це найважливіша характеристика економічної діяльності підприємства, вона визначає конкурентоспроможність, потенціал у діловому співробітництві, оцінює, у якій мірі гарантовані економічні інтереси самого підприємства та його партнерів у фінансовому та виробничому відношенні. Але, це і зрозуміло, одного вміння реально оцінювати фінансовий стан не достатньо для успішного функціонування підприємства та досягнення ним встановленої цілі. Фінансовий стан підприємства – це ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями. У фінансовому стані знаходяться відображення у вартісній формі загальні результати роботи підприємства, у тому числі і роботи з управління фінансовими ресурсами, тобто фінансової роботи.

Найбільш зримо фінансовий стан підприємства визначається такими елементами його економічної діяльності:

- прибутковість;

- наявність власних фінансових ресурсів;
- раціональне розміщення основних і оборотних коштів;
- платоспроможність;
- ліквідність;
- тощо.

І, якщо підприємство досягає за цими напрямками необхідних параметрів, то фінансовий стан такого підприємства стає стійким. У практиці роботи підприємств основним є не фіксація того, що сталося, а перш за все передбачення фінансової ситуації, яка може статися в найближчий період, особливо, якщо вона негативно вплине на фінансовий стан підприємства. А тому обліку дебіторської заборгованості як одному із основних майбутніх джерел поповнення грошових коштів підприємства повинна приділятися досить серйозна увага. Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Робота повинна бути направлена саме на недопущення виникнення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, або на зменшення її величини.

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Тобто при виникненні невпевненості її повернення боржником виникає сумнівний борг, який негативно вплине на господарську ситуацію і в подальшому її повернення необхідно буде здійснити низку заходів, включаючи подачу позову до господарського суду, що для підприємства є негативним та клопітким явищем.

Недотримання договірної і розрахункової дисципліни, несвоєчасне пред'явлення претензій щодо боргів, що виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану підприємства.

Чим швидше обертається дебіторська заборгованість, тобто, чим частіше поступають платежі від дебіторів, тим менші балансові залишки дебіторської заборгованості на кожну дату і навпаки, тобто дебіторська заборгованість на фінансовий стан підприємства не впливає.

Отже, збільшення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості призводить до негативного впливу на фінансовий стан підприємства, а разом з тим на подальше існування цього підприємства. Шляхи зменшення та оптимізації дебіторської заборгованості повинні займати головне місце в такій ситуації.

Серед шляхів зменшення та оптимізації дебіторської заборгованості хочу запропонувати наступні: потрібно дотримуватись діючих правил розрахунків, не допускати прострочення, сприяти зменшенню дебіторської заборгованості. Необхідно знайти оптимальні методи управління дебіторською заборгованістю, які б дозволили збільшити доходи підприємства в той же час запобігаючи створенню безнадійних боргів.

Правові засади організації, документально оформлення, методика і методологія обліку дебіторської заборгованості чітко регламентується законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, державної податкової адміністрації, Національного банку України. Оскільки дебіторська заборгованість відноситься до складу активів підприємства і відображається в активі форми № 1 «Баланс» за чистою реалізаційною вартістю, а отже впливає на визначення реального фінансового стану підприємства, то управління нею, як складовою оборотних і необоротних активів, є одним з найважливіших і складних елементів.

Перш за все, для оптимізації дебіторської заборгованості було:

- розкрито теоретичні та практичні аспекти розвитку обліку та аналізу дебіторської заборгованості фінансово-господарського стану підприємств;

- запропоновано методику класифікації та єдиний системний класифікатор дебіторської заборгованості;

- систематизовано та вдосконалено види і методи оцінювання дебіторської заборгованості;

- розроблено систему комплексного оцінювання якості бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості;

- оптимізовано форму бухгалтерського обліку розрахунків з дебіторами;

- висвітлено принципи аналізу ліквідності заборгованості, а також запропоновано систему комплексного оцінювання стану дебіторської заборгованості для визначення рівня і перспектив розвитку підприємств.

Оптимізована форма бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості:

а) високий рівень аналітичності інформації, забезпечений проведенням якісної на відповідних рівнях її реєстрації в запропонованих картках дебіторів і кредиторів, що дає змогу класифікувати заборгованість підприємства за такими ознаками: термін утворення (дата виникнення), дата погашення (оплати), термін непогашення, об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів (кредиторів), суб'єкт заборгованості (найменування, місцезнаходження), ймовірність погашення, метод оцінювання, сума, причина виникнення;

б) послідовне узагальнення інформації в запропонованих реєстрах бухгалтерського обліку, що дає змогу одержувати інформацію про дебіторську заборгованість різних рівнів деталізації;

в) узагальнення інформації про заборгованість підприємства на звітну дату в розрізі кожного дебітора і кредитора, держави, синтетичного рахунку (субрахунку);

г) комплексність форми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості і інтеграція облікових реєстрів, що дає змогу з мінімальними трудовими і фінансовими витратами автоматизувати облік дебіторської заборгованості.

Перед аналізом поточної дебіторської заборгованості необхідно ставити такі завдання:

- обґрунтування можливості виникнення дебіторської заборгованості;

- формування реальної кредитної політики (строків кредитування, системи знижок);

- оцінка покупців з точки зору надійності (ймовірності оплати);

- чітке, своєчасне визначення моменту сповільнення або прискорення погашення заборгованості покупцями;

- контроль за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості та вивчення причин недотримання договірної дисципліни;

- обґрунтування інкасаційної політики;

- з'ясування причин прострочки дебіторської заборгованості;

- оцінка ефективності дебіторської заборгованості.

**Висновок.** Виходячи з вищенаведеного можна зробити висновок, що управління дебіторською заборгованістю безпосередньо впливає на прибутковість підприємства і визначає дисконтну і кредитну політику для покупців, шляхи прискорення повернення боргів і зменшення безнадійних боргів, а також вибір умов продажу, що забезпечують гарантоване надходження коштів. Тому необхідно виробити спеціальну політику щодо більш ефективного управління дебіторською заборгованістю з урахуванням специфіки діяльності підприємства.

Склад дебіторської заборгованості впливає на фінансовий стан підприємства. Значне збільшення дебіторської заборгованості та її частки в оборотних активах може свідчити або про неефективну кредитну політику підприємства до покупців, або про збільшення обсягів реалізації, або про неплатоспроможність частини покупців. Зменшення заборгованості за рахунок скорочення періоду її погашення, а не за рахунок зменшення обсягів реалізації позитивно характеризує управління дебіторською заборгованістю.

Аналіз показників, які характеризують стан дебіторської заборгованості за попередній період, дає змогу визначити основні завдання політики управління дебіторською заборгованістю.

Сучасною формою управління дебіторською заборгованістю є прискорене переведення дебіторської заборгованості в інші форми оборотних активів підприємства, такі як обігові кошти та високоліквідні короткострокові цінні папери.

Однією із основних функцій управління дебіторською заборгованістю є створення ефективної системи контролю за її рухом та своєчасною інкасацією. Контроль організується в загальній системі фінансового контролю на підприємстві як самостійний блок (центр відповідальності з управління дебіторською заборгованістю). Поява великої дебіторської заборгованості призводить до зниження платоспроможності підприємства.

Отже, важливим завданням управління грошовими потоками є ефективне управління дебіторською заборгованістю, яке спрямоване на

оптимізацію обсягів дебіторської заборгованості та забезпечення її своєчасної інкасації.

---

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління дебіторською заборгованістю [Текст] / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескоста // Держава та регіони. – 2009. – № 1. – С. 114-117.
2. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги [Текст] / Г. Нашкерська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 11. – С. 31-37.
3. Панасейко І.М. Аналіз дебіторської заборгованості [Текст] / І.М. Панасейко, Т.В. Петрук // Економічний простір. – 2010. – № 39. – С. 129-133.
4. Потій В. Кредитна політика підприємств як інструмент управління дебіторською заборгованістю / В. Потій, Г. Куліш // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 8. – С. 37-43.
5. Біла О.Г. Фінанси підприємства: навчальний посібник. – «Магнолія 2006», Львів, 2008.